Qabul qilindi: 8-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 14-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 15-sentabr 2026-yil

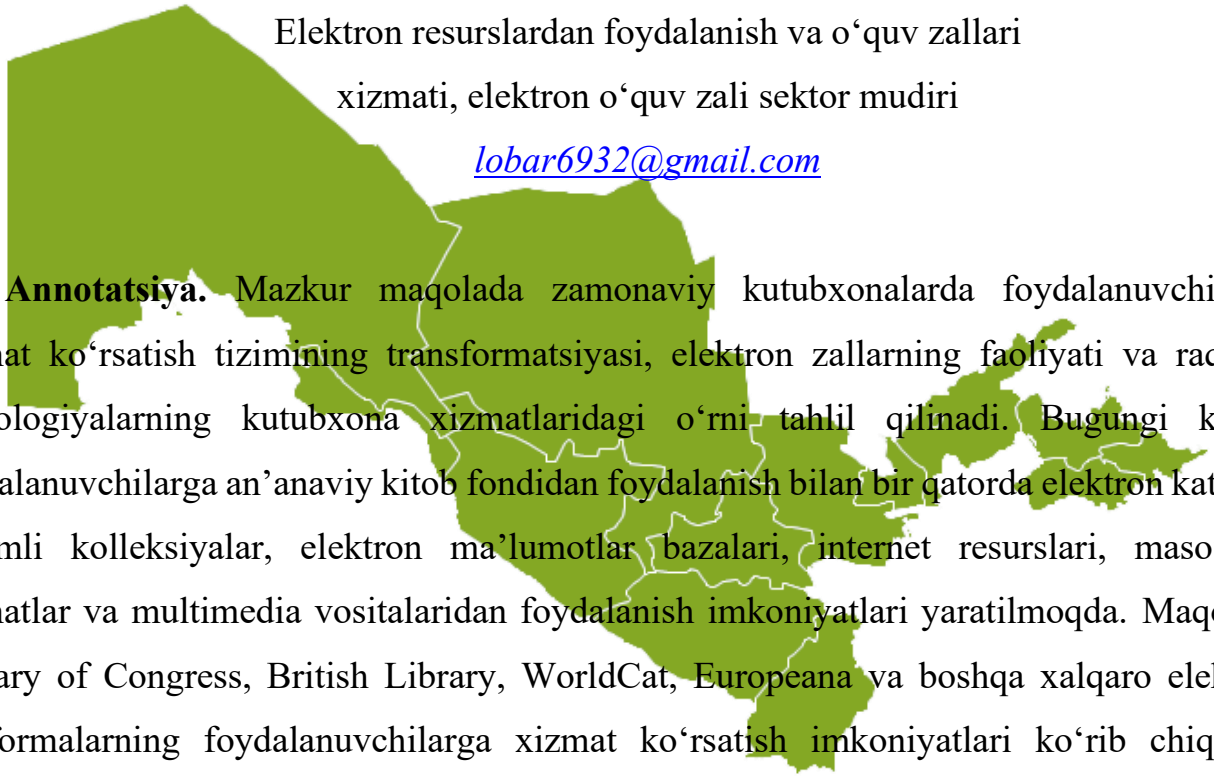
ZAMONAVIY KUTUBXONALAR VA ULARNING FAOLIYATI: XALQORA ELEKTRON SAYTLAR

Ishmatova Lobar Norqobilovna

Toshkent shahar “Bilim” axborot-kutubxona markazi

Elektron resurslardan foydalanish va o‘quv zallari xizmati, elektron o‘quv zali sektor mudiri

lobar6932@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy kutubxonalarda foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish tizimining transformatsiyasi, elektron zallarning faoliyati va raqamli texnologiyalarning kutubxona xizmatlaridagi o‘rni tahlil qilinadi. Bugungi kunda foydalanuvchilarga an’anaviy kitob fondidan foydalanish bilan bir qatorda elektron katalog, raqamli kolleksiyalar, elektron ma’lumotlar bazalari, internet resurslari, masofaviy xizmatlar va multimedia vositalaridan foydalanish imkoniyatlari yaratilmoqda. Maqolada Library of Congress, British Library, WorldCat, Europeana va boshqa xalqaro elektron platformalarning foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, O‘zbekiston axborot-kutubxona muassasalarida elektron zallar faoliyatini takomillashtirish, foydalanuvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va xizmatlarning qulayligini oshirish bo‘yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy kutubxona, foydalanuvchiga xizmat ko‘rsatish, elektron zal, raqamli kutubxona, elektron katalog, elektron xizmat, raqamli resurs, masofaviy xizmat, WorldCat, Europeana, Library of Congress, British Library, raqamli savodxonlik.

Kirish

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi kutubxonalarning foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish shakllarini tubdan o‘zgartirmoqda. Zamonaviy kutubxona endilikda faqat bosma nashrlarni saqlash va o‘quvchilarga taqdim etish bilan

cheklanmay, foydalanuvchini turli formatdagi ishonchli axborot resurslari bilan ta’minlaydigan raqamli muhit sifatida shakllanmoqda.

IFLA – UNESCO Public Library Manifesto 2022 da zamonaviy kutubxonaning muhim vazifalari qatorida axborot va bilimdan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish hamda jamiyatning barcha qatlamlari uchun teng imkoniyat yaratish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan [1]. Mazkur jarayonda elektron zallar alohida ahamiyat kasb etadi. Elektron zal foydalanuvchiga kompyuter va internetdan foydalanish imkonini beradigan oddiy texnik xona emas, balki elektron kataloglar, raqamli kutubxonalar, ilmiy ma’lumotlar bazalari va boshqa axborot resurslari bilan ishlash uchun tashkil etilgan zamonaviy xizmat ko‘rsatish makonidir.

Tadqiqotning maqsadi zamonaviy kutubxonalarda foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatishning yangi shakllarini, elektron zallar faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini hamda xalqaro elektron kutubxona platformalarining xizmat ko‘rsatish jarayoniga ta’sirini tahlil qilishdan iborat.

Zamonaviy kutubxonada foydalanuvchiga xizmat ko‘rsatish

An’anaviy kutubxona xizmatida foydalanuvchi asosan kutubxonaga tashrif buyurib, kerakli adabiyotni bevosita fond yoki katalog orqali izlagan. Raqamli texnologiyalar esa ushbu jarayonni vaqt va makon jihatidan kengaytirdi.

Bugungi foydalanuvchi:

- elektron katalog orqali adabiyotni mustaqil izlaydi;
- elektron kitob va raqamli kolleksiyalardan foydalanadi;
- ilmiy ma’lumotlar bazalariga murojaat qiladi;
- masofadan turib kutubxonachidan ma’lumot oladi;
- elektron resurslar bo‘yicha maslahat oladi;
- virtual ko‘rgazma va onlayn tadbirlarda ishtirok etadi;
- kompyuter, internet va multimedia vositalaridan foydalanadi.

Shu sababli zamonaviy kutubxonachining faoliyati ham o‘zgarib, u foydalanuvchiga faqat kerakli kitobni topib beruvchi mutaxassis emas, balki **raqamli axborotdan samarali foydalanishga yo‘naltiruvchi maslahatchi** sifatida namoyon bo‘lmoqda. IFLA raqamli

ma’lumotnoma xizmatlari bo‘yicha tavsiyalarida foydalanuvchilarga masofadan turib axborot xizmatlarini ko‘rsatish kutubxonaning xizmat ko‘rsatish imkoniyatlarini kengaytirishini ta’kidlaydi [2].

Elektron zallar — zamonaviy xizmat ko‘rsatish makoni

Elektron zallarning asosiy vazifasi foydalanuvchilarga raqamli axborot resurslaridan foydalanish uchun zarur sharoit yaratishdir. Bunday zallarda kompyuter va internet bilan ta’minlashdan tashqari elektron kataloglar, raqamli kutubxonalar, ilmiy ma’lumotlar bazalari, elektron nashrlar va multimedia resurslaridan foydalanish imkoniyati yaratiladi.

Elektron zalning samarali faoliyati uchta asosiy yo‘nalishni o‘z ichiga oladi:

Birinchidan, axborotga kirish. Foydalanuvchi zarur elektron resursni tez va qulay topishi uchun tegishli texnik hamda dasturiy imkoniyatlar yaratiladi.

Ikkinchidan, axborotdan foydalanish bo‘yicha maslahat. Kutubxona mutaxassisi foydalanuvchiga elektron katalog, ma’lumotlar bazasi va internet resurslaridan foydalanish tartibini tushuntiradi.

Uchinchidan, raqamli savodxonlikni rivojlantirish. Foydalanuvchiga elektron axborotni izlash, tanlash, baholash va undan qonuniy foydalanish ko‘nikmalari shakllantiriladi.

Demak, elektron zalning samaradorligi faqat kompyuterlar soni bilan emas, balki **foydalanuvchining raqamli axborotdan mustaqil va samarali foydalanish imkoniyati** bilan baholanishi lozim.

Xalqaro elektron platformalar: foydalanuvchi uchun yangi imkoniyatlar

Dunyoning yetakchi kutubxonalari o‘z foydalanuvchilariga xizmat ko‘rsatishni elektron platformalar orqali kengaytirmoqda.

WorldCat — OCLC tomonidan rivojlantirilayotgan xalqaro bibliografik platforma bo‘lib, foydalanuvchiga turli kutubxonalardagi resurslarni yagona qidiruv muhiti orqali izlash imkonini beradi [3]. WorldCatning asosiy afzalligi shundaki, foydalanuvchi kerakli resursning qaysi kutubxonalarda mavjudligini aniqlashi mumkin.

Europeana Yevropaning raqamli madaniy merosini yagona elektron muhitda taqdim etuvchi platforma hisoblanadi. Unda kutubxonalar, arxivlar va muzeylarning

raqamlashtirilgan kitob, fotosurat, xarita, gazeta, audio va boshqa materiallarini izlash mumkin [4].

Library of Congress foydalanuvchilarga elektron kataloglar, raqamli kolleksiyalar, tarixiy hujjatlar, fotosuratlar, xaritalar, audio va video materiallardan foydalanish imkonini beradi. Shuningdek, «Ask a Librarian» xizmati orqali foydalanuvchilar kutubxona mutaxassislariga masofadan murojaat qilishlari mumkin [5].

British Library elektron xizmatlari orqali o‘zining katta hajmdagi kutubxona va madaniy meros kolleksiyalarini foydalanuvchilarga taqdim etadi. Raqamlashtirilgan qo‘lyozmalar, xaritalar, gazetalar va boshqa materiallarning onlayn foydalanishga chiqarilishi masofaviy ilmiy tadqiqotlar uchun muhim imkoniyat yaratadi [6].

Mazkur platformalar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy kutubxona xizmatining markazida **foydalanuvchining axborotga tez, qulay va ishonchli kirishi** turadi.

Raqamli texnologiyalar va foydalanuvchi tajribasi. Zamonaviy kutubxona xizmatlarini rivojlantirishda foydalanuvchi tajribasi muhim mezonga aylanmoqda. Elektron xizmat qanchalik ko‘p bo‘lishidan qat’i nazar, agar undan foydalanish murakkab bo‘lsa, xizmatning amaliy samarasi pasayadi.

Shuning uchun elektron zallar va kutubxona saytlarida:

- sodda va tushunarli qidiruv;
- mobil qurilmalarga mos interfeys;
- tezkor axborot olish;
- elektron resurslarning aniq tavsifi;
- imkoniyati cheklangan foydalanuvchilar uchun qulaylik;
- foydalanuvchi murojaatlariga tezkor javob berish

kabi jihatlarga e’tibor qaratish zarur.

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining kutubxona xizmatlariga kirib kelishi ham yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. AI asosidagi qidiruv, tavsiya tizimlari, chatbotlar va avtomatlashtirilgan ma’lumotnoma xizmatlari foydalanuvchining kerakli axborotni topish vaqtini qisqartirishi mumkin. Shu bilan birga, sun’iy intellekt tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarning ishonchliligini professional kutubxonachi

tomonidan nazorat qilish muhimdir [7].

O‘zbekiston kutubxonalarida elektron xizmatlarni rivojlantirish

O‘zbekistonda ham axborot-kutubxona muassasalarining elektron xizmatlarini rivojlantirish jarayoni davom etmoqda. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasining elektron resurslari tarkibida elektron kitoblar, elektron katalog, davriy nashrlar va boshqa raqamli xizmatlarning mavjudligi foydalanuvchilarga masofadan axborot olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda [8].

Kelgusida foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish uchun elektron zallarni faqat texnik vositalar bilan jihozlash emas, balki ularni **raqamli maslahat, elektron resurslardan foydalanish bo‘yicha o‘qitish va individual axborot ko‘magini ko‘rsatish markazlari** sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Bunda quyidagi yo‘nalishlar ustuvor bo‘lishi mumkin:

1. elektron zallarning texnik va dasturiy imkoniyatlarini kengaytirish;
2. foydalanuvchilarga elektron katalog va ma’lumotlar bazalaridan foydalanishni o‘rgatish;
3. masofaviy ma’lumotnoma xizmatlarini rivojlantirish;
4. mobil qurilmalarga mos elektron xizmatlarni ko‘paytirish;
5. foydalanuvchilarning raqamli savodxonligini oshirish;
6. xalqaro elektron kutubxona platformalari bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish;
7. sun’iy intellekt vositalaridan xizmat ko‘rsatishda mas’uliyatli foydalanish.

Xulosa

Zamonaviy kutubxona faoliyatining asosiy mezoni uning fondi hajmi bilangina emas, balki foydalanuvchiga zarur axborotni qanchalik tez, qulay, ishonchli va zamonaviy usulda yetkazib bera olishi bilan belgilanadi. Elektron zallar ushbu jarayonning muhim bo‘g‘ini sifatida foydalanuvchini an’anaviy va raqamli axborot resurslari bilan bog‘laydi. WorldCat, Europeana, Library of Congress va British Library kabi xalqaro platformalar tajribasi esa kutubxona xizmatlarining kelajagi raqamli integratsiya, masofaviy foydalanish, foydalanuvchi tajribasi va texnologik innovatsiyalar bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston kutubxonalarida elektron zallarni rivojlantirishni faqat kompyuter va internet bilan ta’minlash sifatida emas, balki foydalanuvchining raqamli axborot muhitida mustaqil ishlashi, zarur resursni topishi, axborotni tanqidiy baholashi va undan samarali foydalanishini ta’minlovchi kompleks xizmat tizimi sifatida tashkil etish zarur.

Zamonaviy kutubxonaning asosiy qadriyati — uning devorlari ichidagi fond bilangina emas, balki foydalanuvchini global bilim va axborot makoni bilan bog‘lash qobiliyati bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi. Elektron bazalar. – Toshkent. Rasmiy manba: https://e-base.natlib.uz/

2. British Library. Explore the Collections. – London: The British Library. Rasmiy manba: https://www.bl.uk/collection/explore-the-collection

3. Europeana Foundation. Europeana: Discover Europe’s Digital Cultural Heritage. – Europeana. Rasmiy manba: https://www.europeana.eu/en

4. IFLA; UNESCO. The IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022. – The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions, 2022. Rasmiy manba: https://www.ifla.org/public-library-manifesto/

5. IFLA. IFLA Digital Reference Guidelines. – International Federation of Library Associationsand Institutions. Rasmiy manba:
https://www.ifla.org/files/assets/referenceinformationservices/publications/ifla-digital-reference-guidelines-en.pdf

6. Library of Congress. Services and Programs. – Washington, D.C.: Library of Congress. Rasmiy manba: https://www.loc.gov/services-and-programs/

7. OCLC. About WorldCat.org. – OCLC. Rasmiy manba: https://search.worldcat.org/about

8. OCLC. Annual Report 2024–2025. – OCLC, 2025. Rasmiy manba: https://www.oclc.org/en/annual-report/2025/home.html